

**Методичні основи застосування синтаксичних вправ
у процесі вивчення чеської мови**

Вивчення студентами-філологами споріднених слов'янських мов, наприклад, чеської, польської, словацької, болгарської та ін., традиційно спирається на знання, здобуті під час засвоєння рідної (української, російської) мови, а також іноземної (англійської, німецької). Навчання синтаксичних ознак, як відомо, становить основу граматичної системи. Тому у процесі оволодіння слов'янською мовою відводиться значна кількість годин на теоретичне і практичне засвоєння синтаксичних особливостей.

Основні засади методики вивчення синтаксису закладені в підручниках, методичних посібниках. В українській лінгводидактиці теоретичні засади навчання синтаксису розроблені вченими О. Біляєвим, В. Горяним, Н. Іваницькою, К. Плиско, Р. Христіаніною, М. Пентилюк та ін. Останнім часом вийшли українські публікації з методики синтаксису С. Карамана, О. Горошкіної, С. Омельчука, М. Кравець та інших учених. Вагомий внесок у вивчення синтаксису І. Срезневського, С. Чавдарова, В. Масальського, Є. Дмитровського, І. Олійника, С. Дорошенка та інших учених.

У роботі над засвоєнням синтаксису можна виділити кілька напрямів, між якими існує тісний зв'язок:

- 1) практичні спостереження за синтаксичною будовою, інтонаційним оформленням речень; побудова різних за кількісною і якісною характеристикою речень за поданим зразком та схемою;
- 2) формування уявлень про одиниці синтаксису – словосполучення, речення, зв'язне висловлювання (текст);
- 3) засвоєння структури речення і найважливіших синтаксичних понять: зв'язок між словами у реченні, граматична основа речення,

головні й другорядні члени речення, однорідні члени речення; прості, складні, односкладні речення, їх види тощо; засвоєння синтаксичної термінології;

4) поглиблення знань і вмінь з синтаксису під час опрацювання несинтаксичних тем (частин мови, лексики, фразеології, будови слова, словотворення та ін.);

5) формування уміння використовувати у власному мовленні різні речення за метою висловлювання, за інтонацією тощо. Формування пунктуаційних навичок;

б) застосування набутих знань і вмінь з синтаксису у практиці зв'язного мовлення [3, 4].

У методиці навчання синтаксису вправи з реченням ділять традиційно на аналітичні, якщо переважає аналіз готових речень, і синтетичні, які передбачають самостійне складання речень [3]. Ці види вправ використовуються на різних етапах навчання. Найчастіше синтетичні вправи виконуються на основі аналітичних. Спочатку аналізують готове речення, а потім самостійно конструюють речення такої ж самої будови. Синтетичні вправи можуть виконуватись і без попередніх аналітичних, але обов'язково супроводжуються внутрішньою аналітичною роботою мислення, у процесі якої здійснюється контроль за правильністю побудови речень.

За ступенем самостійності й пізнавальної активності вправи з реченням діляться на три групи: на основі зразка, конструктивні, творчі [2].

Вправи *за зразком* використовують на різних етапах навчання. Суть їх у тому, що учні спостерігають, аналізують речення, відтворюють їх інтонаційну будову і складають власні такої ж будови на основі наслідування зразків. Спостереження речень має велике значення для засвоєння граматичної будови мови, для розвитку мовлення. Граматичний аналіз може не проводитись, головне в тому, щоб відтворити зразок.

До *конструктивних* відносять вправи на побудову і перебудову речень. Під час їх виконання спираються на теоретичні знання. Мета конструктивних вправ – закріпити набуті знання на практиці. До них

відносять:

1. Відновлення або побудова речень із розрізнених слів. Може бути декілька варіантів таких вправ:

- а) усі слова деформованого речення подаються у потрібній формі,
- б) деякі слова подаються в початковій формі,
- в) всі слова подаються в початковій формі.

2. Поділ деформованого тексту на окремі речення. Таку роботу слід проводити, поступово її ускладнюючи добром деформованого тексту з більш поширеними реченнями.

3. Поступове розгортання (поширення) речень за допомогою запитань.

4. Поступове згортання (скорочення) речень. Такі вправи допомагають простежити, як речення втрачає виразність, усвідомити, до якої межі можливе скорочення.

5. Об'єднання кількох речень в одне з однорідними членами.

6. Складання речень з конкретними завданнями: з головних і другорядних членів, залежних від підмета або присудка; з двома і більше головними членами, з однорідними другорядними членами, з ускладненими конструкціями і т. п.

7. Складання речень за схемою. Схема може доповнюватись і видозмінюватись залежно від навчального матеріалу і мети заняття [4].

Творчі вправи передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб не сковувати творчої ініціативи студента. До таких вправ належить складання речень: на задану тему, за опорними словами і словосполученнями, за сюжетним або ситуативним малюнком, за порівняльними зворотами, фразеологізмами, утворення речень-запитань і речень-відповідей, на основі власних спостережень, складання різних варіантів речень про одне і те саме.

Оскільки вправи творчого характеру часто позбавлені творчих завдань, то виконанням їх важче керувати. Тому використовують різні види заохочень у формі творчого змагання. Творчі вправи слід проводити систематично і цілеспрямовано при підготовці до переказів

і творів.

Наводимо приклади таких вправ.

Вправа 1. Складіть речення, використовуючи наступні слова і вирази. Počasí se zhoršilo, ochladilo se, fouká vítr, blýská se, venku svítí slunce, prší, hřmí, byla tma, je zima, teplý vzduch, otepluje se, mrholí, předpověď počasí, očekává se bouřka, promokl jsem na kůži, venku je bláto, lijí jako z konve, plášt do deště, je zamraceno, nebe je jasné, počasí se zlepšuje.

Вправа 2. Розкрийте дужки, поставте слова у відповідному відмінку. Проаналізуйте, з яким відмінком вживаються прийменники, у чому відмінність чи подібність з українською мовою.

Dítě jedlo s (chut'). V novinách se píše o (vynikající událost) v zemi. Manifestanti šli po ulicích s (písně). V (mládež) vidíme naši (budoucnost). Bez jeho (účinná pomoc) se nám nepodaří splnit tuto práci. Ministerstvo (zahraniční věc) uveřejnilo notu. Vrátil se domů po (půlnoc). Po (těžká nemoc) jedl všechno bez (chut'). V cizině nemohl zapomenout na (svá vlast). Vrátil se do (vlast) za 5 let. Dlouho jsme mluvili o (ta věc). Do polévky je nutno dát hodně (mrkev). Je to vyrobeno z (ocel). Koupila jsem 3 (láhev) mléka. Do školy jedu (tramvaj). Děti rády poslouchají (básen – plural). Poznala jsem ho podle (řeč). Na večírku jsme hodně zpívali (české a slovenské písně). Ležel v (pohodlná postel) a tvrdě spal.

Вправа 3. Складіть речення, використовуючи наведені словосполучення.

Národní svátek, sluneční paprsek, jídelní lístek, lesní jahody, zimní den, hovězí polévka, hlavní jídlo, studijní cesta, školní rok, letní slunce.

Вправа 4. Замість крапок вставте пропущені вказівні займенники ten, ta, to. Знайдіть прості та складні речення. Серед простих знайдіть спонукальні та розповідні.

V... odchodním domě je velký výběr zboží. Líbí se mi ... šedý oblek. V... městě jsem nebyl dost dlouho. K... nádraží jsme se dostali tramvají. V ... hodinách je vždy v obchodě plno. ... ženy jsem nikdy neviděl. Obvyčejně sedíme u ...stolu. Rád si vzpomínám na ... časy. U... pultu stálo hodně lidí. S... kamarády jsem se dlouho neviděl. Místo obleku jsem si koupil ... látku.

Žena si vybrala ... boty na ... modním podpátku. Plat'te, prosím, u ... pokladny. Šli jsme po ... vysokých schodech dolů.

...šaty nosit nebudu, protože mi ... barva nesluší.

Вправа 5. Вставте потрібні форми числівників jeden, jedna, jedno. Доповніть прості речення підрядною частиною, утворивши складні. Зверніть увагу на підрядні сполучники.

Stále přemýšlel o ... studentské práci. Psal referát, a proto nespal ... noc. Byl jednou.. král a ten měl tři syny. Musím se zeptat na ...věc. Na cestu mi úplně stačí ... tričko. Na ... nádraží jsme čekali na vlak dvě hodiny. ... stránka je špatně čitelná. Zůstaneme v ... místnosti. Z ... poznámky jsme nic nepochopili. V ... pokoji skoro nic nebylo.

Вправа 6. Прочитайте текст. Підкресліть прості речення. Розкажіть про їхню будову. У складних реченнях виділіть кількість підрядних частин.

Na návštěvě

Dnes je sobota. Můj syn Petr má narozeniny. Pořád o tom mluví. Těší se na návštěvu u tety. Mají totiž narozeniny ve stejný den. A tak to všechno chceme společně oslavit.

Ve dveřích stojí stryc Jan. Za ním vykoukne teta Věra. Petr ji má moc rád. Často o tetě mluví. I dnes se na návštěvu celý den připravuje. „Ahoj, Milane a Petře!“ Jan stiskne ruku. „Vítáme vás u nás. Pojd'te dál a odložte si. Určitě máte hlad a žízen'. Co si dáte?“ „Já kávu“, odpovídám. „A co ty, Petře?“ ptá se dále Věra. „Máš limonádu, teto?“ „Mám, Pet'o. Pojd' se ale podívat do pokoje. Čeká tam na tebe překvapení.“ Určitě zase dostaneme sušenky, napadne mne.

Ale všechno dopadne jinak. Na stole leží veliký ozdobený dort.

Пропоновані вправи слід використовувати паралельно з вивченням морфологічного матеріалу та розмовних тем. Особливу увагу слід звернути на зв'язок з українською мовою (наприклад, у підрядному приєднанні частин) та на особливості побудови речень в іноземній мові, якою володіють студенти (наприклад, побудова за схемою «підмет + присудок» в англійській мові тощо).

Систематичне виконання синтаксичних вправ суттєво покращить рівень володіння студентів чеською мовою, вплине на їхній загальний

мовленнєвий розвиток, розширить межі усвідомлення мовного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Даниленко Л. І. Чеська мова. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Л. І. Даниленко. – Київ: Вид-во "Довіра", 2007. – 543 с.
2. Напольнова Т. В. Активизация мыслительной деятельности учащихся на уроках русского языка / Т. В. Напольнова. – М., 1983. – 111 с.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению / Е. И. Пассов. – М., 1991. – 223 с.
4. Топольницький Я. Л., Кравчук Д. М. Формування умінь і навичок з синтаксису / Я. Л. Топольницький, Д. М. Кравчук. – К., 1985. – 135 с.
5. Чешский язык. Учебник-самоучитель для начинающих. Под ред. А. И. Изотова. / А. И. Изотов и др. – М.: Филоматис, 2006. – 176 с.
6. Широкова А.Г. и др. Чешский язык / А. Г. Широкова, П. Адамец, Й. Влчек, Е. Р. Роговская. – Санкт-Петербург: Аврора, 2002. – 531 с.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Підручник / К. Ф. Шульжук. – К., 2004. – 408 с.
8. Čejka M. a j. Cvičení z českého jazyka / M. Čejka, P. Karlík, M. Krčmová, Z. Rusínová. – Brno, 1994. – 170 s.
9. Karel Kamiš. Učíme se česky. Učebnice českého jazyka pro cizince. – Praha: Pansofia. 1992. – 200 s.